

De Hiëronymusschool en de Universiteit van Utrecht

Op 4 december a.s. zal het feit worden herdacht, dat precies vijfhonderd jaar geleden enige Broeders des Gemeenen Levens, afkomstig uit het fratershuis te Delft, een hun door een erfclating ten deel gevallen pand aan de Kromme Nieuwe Gracht betrokken. Het is bekend, dat zij reeds zeer spoedig een school stichtten, welke zij naar één hunner beschermheiligen de Hiëronymusschool noemden. Het Utrechts Stedelijk Gymnasium nu is de nazaat van deze school. Aangezien men, hoewel eigenlijk niet geheel terecht, 4 december ook als de begindatum van de school aanneemt, viert men dit jaar tevens het gedenkwaardige feit, dat het huidige U.S.G. de moderne belichaming van een vijfhonderd jaar oude school vormt.

In verband hiermede zal er een tentoonstelling worden gehouden in het *Universiteitsmuseum*, welke vanaf 4 december 1974 tot medio januari 1975 te bezichtigen zal zijn. Men zal hier een beeld kunnen krijgen van de lange geschiedenis van het Gymnasium, dat afwisselend perioden van grote bloei en van diep verval heeft gekend.

Aangezien de oud-rector van het Gymnasium dr. J. A. G. van der Veer een uitvoerig artikel, dat in het jaarboek van Oud-Utrecht zal verschijnen, heeft gewijd aan de vijfhonderd jaren omspannende historie der school, is het niet gewenst hier, zij het in kort bestek nogmaals deze geschiedenis te behandelen. Aangezien echter de bovengenoemde tentoonstelling in het Utrecht Universiteitsmuseum zal worden gehouden, is het wellicht interessant wat dieper in te gaan op de betrekkingen, die er in de loop der tijden tussen de Hiëronymusschool en de Universiteit hebben bestaan.

Het is van belang eerst even stil te staan bij de stichtingsgeschiedenis der Academie. Immers, er is een periode geweest waarin de bovenbouw van de Hiëronymusschool had kunnen uitgroeien tot een Illustre School. Doch de ontwikkelingen zijn een andere richting uitgegaan.

Seminarie

Reeds vroeg, nl. in 1470 werd er een commissie, bestaande uit leden van de oude en van de nieu-

we raad van de stad Utrecht, belast met de opdracht een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheden van de oprichting van een Academie. Doch verder vernemen wij over deze zaak vooreerst geheel niets meer. Pas een goede honderd jaar later rezen er plannen om een seminarie te stichten. Berichten hierover stammen uit de jaren 1580 en 1581 en uit 1586. In het laatste jaar had de reformatie der Hiëronymusschool plaats. Utrecht werd toen korte tijd door een zeer streng calvinistisch bestuur geregeerd. Voor Leiden dreigde in dat jaar het gevaar, dat de eveneens streng orthodoxe Leicester de Leidse Academie naar Utrecht zou overbrengen.

Noch dit laatste, noch de oprichting van een seminarie werd verwezenlijkt. Aan het streng calvinistische bewind kwam een einde. De in 1586 succesvolle rector Sarcerius kwam terug naar de Hiëronymusschool en bracht deze wederom tot bloei. In 1595 nu liet het stadsbestuur de Hiëronymuskerk gereed maken om er publieke voordrachten in te laten houden. De Hiëronymusschool verkreeg hiermede een bovenbouw, die eventueel had kunnen uitgroeien tot een Academie. Zo doceerde Sarcerius, die de titel professor kreeg, rechtswetenschap (de Instituten), terwijl er ook andere vakken werden doceerd. Deze toestand heeft slechts weinige jaren geduurd en werd allengs weer teniet gedaan.

Opmerkelijk is het dat deze ontwikkelingen parallel lopen met die te Amersfoort. Beide steden hebben aldus gepoogd tot de stichting ener Academie te komen. Beide voornemens zijn toen niet verwezenlijkt.

In 1634 zou echter de wens van Utrecht toch worden vervuld. Utrecht kreeg een Illustre School, doch deze stond geheel los van de Hiëronymusschool. De Illustre School was echter nog niet een volwaardige Universiteit. Er ontbrak nog één der voor een Universiteit noodzakelijke faculteit, nl. de medische. En het was nog niet mogelijk academische examina af te leggen. Ook was er nog geen rector magnificus.

Relatie

Al stond de Illustre School geheel los van de Hiëronymusschool, wel bestond er tussen beide een nauwe relatie. In de letterenfakulteit benoemde men nl. Justus Liraeus en Antonius Aemilius. Justus Liraeus was tot dusverre de weliswaar geleerde, doch niet met al te grote leiderscapaciteiten begiftigde rector van de Hiëronymusschool geweest. En het stadsbestuur zat in wezen met hem in de maag, want de school maakte een periode van verval door. Op 4 november 1633 bepaalde men, dat er een commissie naar Liraeus zou gaan om hem voor te stellen af te treden, terwijl hij erop zou kunnen rekenen „jaerlicx een eerlijck tractement“ te ontvangen. Men wist nl., dat de vroegere

Antonius Aemilius bereid was weer terug te keren. En onder zijn leiding had de school geflooreerd. Op 23 december bracht de commissie verslag uit en deelde mede, dat Liraeus niet bereid was om af te treden en dat hij de commissie ervan had overtuigd niet de schuld te dragen voor de achteruitgang der school. Hij zou zijn tegengewerkt door „eenige affgunstige ende quaetwillige, die hem gesocht hadden verdacht en odieux te maeken”. Zelfs was hij een keer aangevallen en „int aensicht verradelick gesneeden”.

Salaris

De commissie stelde derhalve voor hem een professoraat in de letteren aan te bieden met behoud van zijn salaris (ƒ 700) en vrij wonen. Alzo geschiedde het, dat Justus Liraeus werd benoemd tot hoogleraar in de humaniora, welke benoeming door hem werd aangenomen. In zijn plaats keerde Antonius Aemilius terug als rector der Hiëronymusschool en werd deze tevens een hoogleraarschap aangeboden. Hij ontving voor zijn professoraat in de geschiedenis en de functie van rector samen ƒ 1300; tevens werd er zorg gedragen voor zijn verhuizing.

De Illustre School werd reeds in 1636 een volwaardige Academie. Er kwam nu ook een medische faculteit; als hoogleraar hierin werd benoemd G. Stratenus, die reeds in 1621 als stadsarts en als „lector et demonstrator anatomiae” was aangesteld. In deze laatste kwaliteit trad hij eerst op in de Hiëronymuskerk en even later in het koor van de Pieterskerk. Prof. Kernkamp, de historicus die een groot en groots werk heeft gewijd aan de geschiedenis van de Utrechtsche Universiteit wijst er echter op, dat dit medische onderwijs buiten het kader van de bovengenoemde uitbreiding van het programma van de Hiëronymusschool viel. In ieder geval heeft Stratenus wel korte tijd in de kerk van deze school gedoceerd.

Hoogleraren

Verschillende leraren der school zijn later in Utrecht of elders hoogleraar geworden. Terwille van de beperking noemen we hier nog slechts prof. dr. J. F. Reitz. Deze was sinds 1728 rector van de Hiëronymusschool. Op 31 januari 1746 aanvaardde hij het ambt van buitengewoon hoogleraar in de welsprekendheid („oratoriae et poëseos”). Weinige jaren later zou hij prof. dr. A. Drakenborch, die van 1716 tot 1748 hoogleraar in de faculteit der letteren alsmede curator van de Hiëronymusschool was, opvolgen als ordinarius.

Reitz was niet slechts een strijdvaardig rector, die alles in het werk had gesteld om de financiële tegemoetkoming t.o.v. de docenten te verbeteren, hij was ook als hoogleraar een kritisch ingesteld man, die de moed had misstanden duidelijk aan de kaak te stellen. Zo heeft hij in 1768 een rectorale

rede gehouden, welke ten doel had verkeerde toestanden in de Academie te signaleren en er een oplossing voor te bieden.

Op 21 januari 1771 bepaalde de vroedschap, dat „uit consideratie van deszelves hoge ouderdom en toenemende lichaamszwakheid en veelvuldige diensten, aan de scholen en Academie gedaan” vrijstelling van het geven van publieke colleges aan hem zou worden verleend. Verder bleef hij gewoon in dienst van de Universiteit. Reitz is ook nog scholarch (inspecteur van onderwijs) geweest; zo bleef hij betrokken bij de gang van zaken in zijn oude school. Op 21 maart 1778 overleed hij.

Niet alleen enige *docenten* der school zijn hoogleraar te Utrecht of elders geworden, ook enkele *leerlingen* zijn dat geworden. We noemen hier o.a.: de theologen A. Essenius (1618-1677), F. Burman (1671-1719) en H. J. Royaards (1794-1854); de juristen H. Moreelse (1615-1666) en A. Matthaeus (1635-1710); de medici H. Regius (1598-1679) en A. G. C. Suerman (1809-1840) en uit de letteren-faculteit Joh. Leusden (1624-1699; hij was een leerling van Liraeus!), G. de Vries (1648-1705; hij was tevens hoogleraar in de theologie) en Rycklof M. van Goens (1748-1810). Ten slotte noemen we nog de hoogleraar in de wis- en natuurkunde R. van Rees (1825-1868). De hier genoemde vormen echter nog slechts een keuze uit de Utrechtse hoogleraren, die op de Hiëronymusschool zijn geweest. Over hen die elders hoogleraar zijn geworden kan hier niet worden uitgewijd.

Nauwe banden

Wat in dit korte artikel genoemd is moge de lezer er echter van overtuigen, dat er gedurende de lange geschiedenis der Hiëronymusschool en de wat kortere van de Utrechtsche Academie nauwe banden tussen deze twee onderwijsinstellingen hebben bestaan. Mogen wij er ten slotte nog op wijzen, dat ook de voorzitter van de Staten van Utrecht, die zich zo verdienstelijk heeft gemaakt ten behoeve van de omzetting van de Illustre School in een Academie, dr. J. van Asch van Wijck (1585-1645), een leerling is geweest van de Hiëronymusschool!

Universiteitsmuseum

Drs. R. M. Nepveu

Literatuur:

De Utrechtsche Academie, 1, 1636-1815, door G. W. Kernkamp (Utrecht, 1936).

Acta et decreta senatus, vroedschapsresolutiën en andere bescheiden betreffende de Utrechtsche Academie, uitg. d. G. W. Kernkamp, dln., (Werken Historisch Genootschap, 3e. s., 65, 68, 71) (Utrecht, 1936-1940).